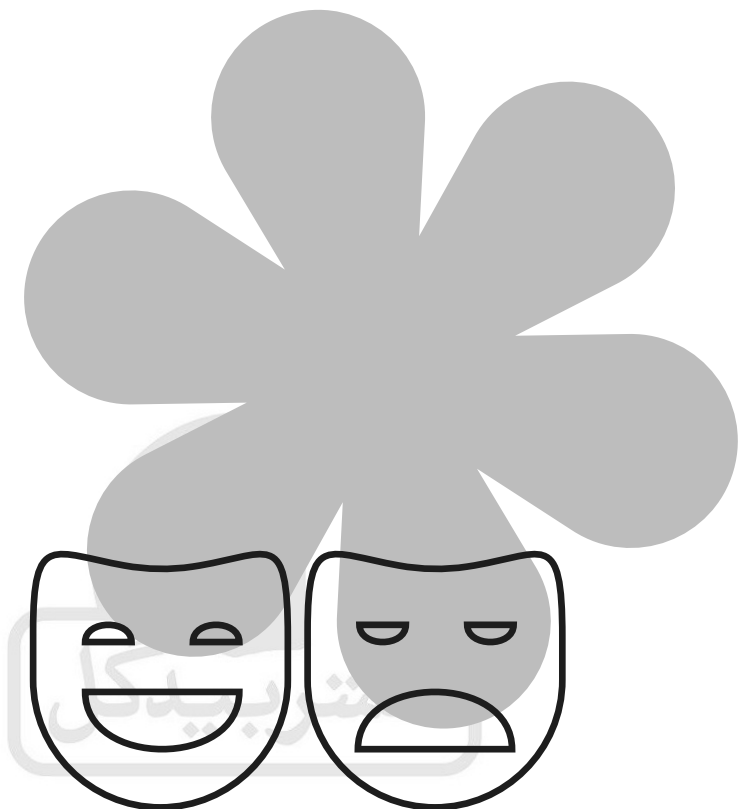

انتربیدگل

Bidgol Publishing co.

نمایش خلاق

قصه‌گویی و تئاترهای کودکان و نوجوانان

| یدالله آقاعباسی | مطالعات اجرا : نمایش خلاق |

| CREATIVE DRAMA | Yadollah Aghabasi |

نمایش خلاق: قصه‌گویی و تئاترهای کودکان و نوجوانان |
یدالله آقاعباسی |
ویراستار: بهزاد صادقیان |
نمونه‌خوان: میترا سلیمانی |
مدیر هنری و طراح گرافیک: سیاوش تصاعدیان |
مدیر تولید: مصطفی شریفی |
چاپ اول | زمستان ۱۴۰۱ تهران | ۷۰۰ نسخه |
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۵۵۴-۷۷-۹ |

Bidgol Publishing co. | انتشارییدگل |

تلفن انتشارات: ۲۸۴۲۱۷۱۷ |
فروشگاه | تهران | خیابان انقلاب | بین ۱۲ فروردین و فخرآزی | پلاک ۱۲۷۴ |
تلفن فروشگاه: ۶۶۹۶۳۶۱۷-۶۶۴۶۳۵۴۵ |

همه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است. |
|bidgol.ir|

مجموعه مطالعات اجرا

«مجموعه مطالعات اجرا» عنوان مجموعه تازه‌ای است که برای معرفی کتاب‌هایی در زمینه عمل اجرا و مهارت‌های عملی تئاتر طراحی شده است. برعکس مجموعه‌های بیشتر تئوریک تئاتر، مطالعات اجرای بیدگل رویکردی عملی‌تر را در زمینه تئاتر و اعمال تئاتری در پیش خواهد گرفت. این مجموعه مختص عرضه کتاب در زمینه بازیگری و کارگردانی نیست، بلکه به معرفی و عرضه کتاب‌هایی که به تخصص‌هایی نظیر طراحی صحنه، نور، گریم و نمایش عروسکی مربوطند نیز خواهد پرداخت.

مجموعه مطالعات اجرای نشر بیدگل، در عین حال، منبعی مفید برای آموزش عملی هنرجویان، مربیان و به خصوص دانشجویان تئاتر خواهد بود.

دبیر مجموعه
علی‌اکبر علیزاد

| فهرست |

۱۳	پیشگفتار
۱۹	مقدمه
۲۷	بخش اول: نمایش خلاق
۲۹	الف: نمایش خلاق در نظر
۲۹	نمایش خلاق حق همه است
۳۳	تعریف‌ها و ویژگی‌ها
۳۵	نسبت نمایش خلاق با اجرا، تئاتر و تئاتر خلاق
۳۶	کارکردهای نمایش خلاق
۳۷	هدف‌های نمایش خلاق
۳۹	ارتباط نمایش خلاق با مراحل رشد کودکان
۴۲	امتیاز نمایش خلاق
۴۲	مهارت‌های مؤثر ارزشیابی
۴۳	مربی و نقش او در نمایش خلاق
۴۳	رهنمودهایی به مربیان
۴۷	منابع نمایش خلاق

۴۸	نمایش خلاق و درمان
۵۷	نمایش خلاق و انواع سرمایه‌ها
۶۲	نمایش خلاق برای بزرگسالان
۶۲	درستایش کودکی
۶۴	بزرگسالان و نمایش خلاق
۶۶	انواع نمایش خلاق برای بزرگسالان
۶۹	ب: نمایش خلاق در عمل
۶۹	فنون نمایش خلاق
۷۰	دست‌گرمی
۷۱	پانتومیم
۷۲	تصور هدایت‌شده
۷۳	بداهه‌سازی
۷۴	بازی‌های تئاتری
۷۴	بازی نقش
۷۶	نگارش خلاق
۷۷	طرح یک کارگاه نمایش خلاق
۷۹	کارگاه‌ها و درس‌های نمایش خلاق
۸۱	تمرین‌های دست‌گرمی
۸۶	تمرین‌های بیان
۹۳	تمرین‌های آشنایی و ارتباط
۹۸	حرکت و گنجینه لغت
۹۹	تمرین‌های برای دیدن
۱۰۰	تمرین‌های برای شنیدن
۱۰۱	تمرین‌های برای لمس کردن
۱۰۱	تمرین‌های پانتومیم
۱۰۴	تمرین‌های پانتومیم روایی

۱۱۲	تمرین‌های تصور هدایت‌شده
۱۱۶	تمرین‌های بداهه‌سازی
۱۲۷	تمرین‌های وانمود و بازی نقش
۱۳۱	جست‌وجویی در معلولیت
۱۳۳	تمرین‌های نگارشی
۱۳۶	تمرین‌های مربوط به مراحل رشد
۱۳۸	کارگاه نمایش خلاق و حوزه‌های دانش
۱۳۹	تاریخ و جغرافی
۱۳۹	مهارت‌های فنی
۱۴۰	نویسندگی / ادبیات
۱۴۰	ریاضیات و فیزیک
۱۴۰	تاریخ و علوم اجتماعی
۱۴۱	هنرهای تجسمی
۱۴۱	علوم
۱۴۱	موسیقی

۱۴۳	بخش دوم: خلاقیت
۱۴۶	خلاقیت چیست؟
۱۴۷	خلاقیت در عمل
۱۵۳	خلاقیت و آفرینش هنری
۱۵۵	زمینه‌های بروز خلاقیت
۱۵۸	عوامل مخل خلاقیت
۱۵۹	خلاقیت و نمایش خلاق
۱۶۱	بخش سوم: قصه‌گویی
۱۶۳	راز قصه
۱۶۶	قصه‌گویی چیست؟

۱۶۶	قصه‌گویی شکلی از هنر نمایش تعاملی است
۱۶۶	قصه‌گویی از نظر طرح قصه، فرایندی مشارکتی است
۱۶۷	قصه‌گویی بنا به سرشت خود شخصی، تفسیری و منحصر به بشریت است
۱۶۷	شیوه‌های قصه‌گویی
۱۶۹	قصه و رشد شخصیت
۱۷۱	هم‌ذات‌پنداری
۱۷۲	نقش قصه‌گویی در پرورش مهارت‌ها
۱۷۳	قصه‌گویی در کلاس درس
۱۷۴	نکته‌هایی برای قصه‌گویی در کلاس درس
۱۷۵	فعالیت‌ها
۱۷۶	جلوه‌های خلاقیت در قصه‌گویی
۱۷۷	کارگاه قصه‌ خلاق
۱۸۰	ویژگی‌های قصه‌گو
۱۸۳	زبان قصه، زبان رؤیا
۱۸۷	بخش چهارم: بازی
۱۹۲	ویژگی‌های بازی
۱۹۴	نظریه‌های مربوط به بازی
۱۹۴	بازی‌های نمایشی
۱۹۶	خلاقیت و بازی‌های نمایشی
۱۹۹	اصول اساسی ارتباط در بازی‌درمانی
۲۰۰	چند بازی نمایشی دیگر
۲۰۳	بخش پنجم: تئاتر کودکان
۲۰۹	ویژگی‌های تئاتر مناسب کودکان
۲۱۲	نمایش عروسکی
۲۱۶	انواع نمایش عروسکی

بخش ششم: تئاتر نوجوانان

۲۱۹	چند عنصر ساده برای تئاتر نوجوانان
۲۲۲	بخش بندی متن
۲۲۳	هدف ها و موانع
۲۲۴	کشف روابط
۲۲۴	کشف زیر متن های خطوط نمایشنامه
۲۲۴	پیدا کردن قطعات
۲۲۵	شناخت نقش
۲۲۶	حفظ کردن نقش
۲۲۷	حرکت اساسی
۲۲۸	عادت ها و حرکتهای غیرارادی عصبی
۲۲۸	تمرین برای حرکت
۲۲۹	نقص های جسمانی
۲۲۹	بدن آگاهی و گفتار
۲۲۹	وضعیت های بدن
۲۳۰	نرمش
۲۳۲	رهایی
۲۳۳	تمرکز
۲۳۳	تنفس
۲۳۵	صدا و تمرین های صدا
۲۳۶	حرکت از گفتار به خواندن
۲۳۷	گرم کردن صدا
۲۳۷	تمرین های بیان
۲۳۸	شعر خوانی
۲۴۳	تک گویی و تمرین های آن
۲۴۸	پانتومیم و تمرین های آن

- ۲۵۰ آشنایی با متن نمایش و جست‌وجو در آن (۱۴ سالگی به بالا)
- ۲۵۱ طراحی صحنه
- ۲۵۱ طراحی فضایی عمومی بر روی صحنه (۱۴ سالگی به بالا)
- ۲۵۲ به تصویر درآوردن مفهوم (۱۶ سالگی به بالا)
- ۲۵۲ سخنی با بازیگران
- ۲۵۴ دوازده فرمان برای بازیگر حرفه‌ای

- ۲۵۷ **پیوست‌ها**
- ۲۵۹ **پیوست اول:** بازیگری برای نوشتن
- ۲۷۵ **پیوست دوم**
- ۲۹۵ **پیوست سوم:** ارزیابی هنرمندمحور
- ۳۱۳ **پیوست چهارم:** بازی‌های تئاتری
- ۳۲۱ **پی نوشت**
- ۳۲۵ **کتاب‌شناسی**

پیشگفتار |

هدف این کتاب گره زدن دانش نظری «نمایش خلاق» و حوزه‌های مرتبط با آن به کار عملی است. آشنایی دانش‌آموختگان علوم تربیتی با کار عملی نمایش کافی نیست، دانش‌آموختگان نمایش نیز با علوم تربیتی چندان آشنا نیستند. این در حالی است که بخش مهمی از پرورش انسان وابسته به بازی، تمرین و عمل است. بازی و بازیگری نیز حوزه عمل «کودک» درون انسان است و حاصل آن نیز چیزی جز پرورش انسان و توانایی‌های او در مسیر «شدن» نیست.

پنج دهه کار عملی تئاتر، سال‌ها کار با کودکان در کتابخانه‌های کودک و نوجوان، سال‌ها تدریس در دبیرستان و دانشگاه در رشته‌های هنری و ادبی (از جمله تدریس «قصه‌گویی و نمایش خلاق» و «هنرهای نمایشی» برای دانشجویان رشته علوم تربیتی و تدریس درس‌های گوناگون برای دانشجویان تئاتر) در کنار کارهای متعدد و بینارشته‌ای دیگر نگارنده را به این اعتقاد راسخ رساند که باید دو گنج شایگان، یعنی دانسته‌های تربیتی و مهارت‌های نمایش را از حیث نظر و عمل به هم آمیخت.

اعتقاد من این است که دانشجویان علوم تربیتی و مربیان پرورشی باید بر زمینه‌ای از عشق به کودک و کودکی، میل به بازی، قصه‌گویی و بازیگری و شور کار عملی پرورش یابند. آنها باید از میان داوطلبان کار عملی انتخاب شوند، و نیز مهم‌ترین معیار انتخاب آنان هوش و خلاقیت باشد. آینده جهان نه از آن توده‌های مطیع، که از آن انسان‌های خلاق است. از سوی دیگر نظام آموزش نمایش نظام ستاره‌پروری نیست و دانش‌آموختگان این هنر

«از گله به‌دورهایی» نیستند که به حسرت حضور بر صحنه‌های معدود و محدود سینما و تئاتر خود را تافتۀ جدابافته بدانند و به هدر بروند.

پیدااست که در شرایط حاضر بازار، کار برای این فارغ‌التحصیلان محدود به همان صحنه‌های معدود است. این در حالی است که ما، با شناختی که کتاب حاضر از نمایش خلاق و حوزه‌های مربوطه به دست می‌دهد، در همهٔ مهدکودک‌ها، پرورشگاه‌ها، مدرسه‌ها، کتابخانه‌های کودک و نوجوان، کانون‌های فرهنگی، فرهنگسراها، زندان‌ها و... نیازمند آموزش و تمرین نمایش خلاق و مربیان علاقه‌مند، آگاه و توانا هستیم. با این حساب باید از طرفی بر ظرفیت رسته‌های نمایش در دانشگاه‌ها افزود و آنها را در سطح کشور گسترش داد و از طرف دیگر با افزودن واحدهای درسی مربوط به نمایش خلاق، بازی و بازی‌های نمایشی، شناخت کودکان و مراحل رشد آنها و با تأکید بر فرهنگ‌های بومی و محلی به تربیت مربیان علاقه‌مند به کار با کودکان و نوجوانان در همه‌جای کشور همت گماشت. سرانجام باید با شناساندن اهمیت نمایش خلاق به گسترش آن کمک کرد و به‌ویژه با گنجاندن آن در برنامهٔ درسی همهٔ مدرسه‌های ایران، برای این انبوه دانش‌آموختگان و مربیان آگاه و دلسوز کار و برای بچه‌ها زندگی توأم با خلاقیت و شور سازندگی و امید را آفرید. کتاب حاضر با همهٔ کاستی‌هایی که دارد، بر مبنای چنین آرزویی فراهم شده است. این کتاب وام‌دار همهٔ کسانی است که پیش از این در حوزه‌های نظری و عملی این موضوع قلم زده‌اند و گام برداشته‌اند و نام آنها در کتاب‌شناسی آمده است. در حوزهٔ نمایش خلاق تلاش شده تا از آخرین تجربه‌های جهانی کارشناسان نمایش خلاق خوشه بر چینم. بعضی از نکته‌ها و درس‌ها مستقیماً ترجمهٔ آن تجربه‌هاست، که در جای خود به آنها اشاره شده است.

پس از زلزلهٔ سال ۱۳۸۴ بم به پیشنهاد دوستانم در انجمن دوستداران کودک و مؤسسهٔ پژوهشی کودکان دنیا، خانم‌ها رؤیا اخلاص پور، سوده مقصودی و مهرا جلیلی و آقای سیامک زند رضوی، به بم رفتم و چند ماهی با مربیان مهد کودک‌ها، کودکان بم و بازیگران داوطلب تئاتر به کار عملی نمایش خلاق و آموزش نظری آن پرداختم. گرچه دامنهٔ این کار به دلیل مشکلات پس از زلزله و ویرانی، چندان گسترده نبود، به‌لحاظ کیفی تجربهٔ بزرگی بود و من پس از یک ربع قرن دوباره به حوزهٔ کار عملی با کودکان برگشتم. از همهٔ آن همکاران و کودکان، بازیگران تئاتر بم و مربیان داوطلب که در آن کارگاه‌های نمایش خلاق شرکت کردند سپاسگزارم و یاد همهٔ آنها را گرامی می‌دارم.

پس از برگشتن از بم اینجاوآنجا دربارهٔ نمایش خلاق نوشتیم و صحبت کردم و کارگاه‌های محدودی با مربیان مهد کودک‌ها و دست‌اندرکاران تئاتر برگزار کردم، اما حضور استاد پرویز

ممنون در سال ۸۴ در کرمان، جرقه برنامه دیگری را زد که به نوعی ادامه کارگاه قبلی نمایش خلاق در بم بود. در این برنامه نیز جز پرویز ممنون، سیامک زند رضوی نقش داشت که هم این برنامه را پیشنهاد کرد و هم با کمک همکارانش در بم به هماهنگی کلاس‌ها در آن شهر پرداخت، از همه آنها و نیز از کمک بچه‌های اتریش به بچه‌های بم ممنونم.

برای این برنامه نخست در کرمان دوره‌ای برای آشنایی تعدادی از دست‌اندرکاران تئاتر، که داوطلب آشنایی با نمایش خلاق بودند برگزار شد و سپس تعدادی از آنها برای کار با بچه‌های بم داوطلب شدند. آنها در گرمای تابستان سال ۱۳۸۴ هفته‌ای یک روز و به مدت بیش از دو ماه به بم رفتند و در سه نقطه اردوگاه سید طاهرالدین، محله پشت‌رود و محله عربخانه، در سه سطح دبستان، راهنمایی و دبیرستان و جمعاً نه کلاس در هفته، به برگزاری کارگاه‌های نمایش خلاق همت گماشتند و بسیاری از این درس‌ها را عملاً با بچه‌ها کار و تجربه کردند. این گروه هفته‌ای یک بار نیز در کرمان نشست‌های هماهنگی داشت که در آنها به تبادل تجربه‌ها و حل مشکلات می‌پرداختند. شش نفر از مربیان بمی نیز به آنها در کارگاه‌ها کمک می‌کردند.

همکاران دلسوز و زحمتکش من در این برنامه که داوطلب رفتن به بم شدند عبارت بودند از احمد شهدادی، فرهاد باغینی‌پور، بابک دقیقی، حمید نژادی، مجتبی محسنی، سعید پورزنگی آبادی، علی اسماعیل‌زاده، سیاوش آقاعباسی، علی غلامحسین‌نژاد، مجید فدایی و عباس خاندانی که بیشتر آنها تحصیل کرده تئاتر و سینما در سطوح کارشناسی و کارشناسی ارشد و تقریباً همه آنها بازیگران با تجربه تئاتر کرمان بودند. این کتاب که بارها نوشته شد و تغییر کرد، مرهون کار و پیشنهادهای آنها در نشست‌های هماهنگی بود. جز سپاس از آنها و مربیان بمی همکارشان و هنرجویان آنها چگونه می‌توانم زحمت صمیمانه و صادقانه آنها را جبران کنم؟

انگیزه انجام این کاروام دارشوق دانشجویان، هنرجویان و دوستانی است که ساعت‌های این درس و کارگاه‌های نمایش خلاق را غنی ساختند و صد آنچه که گرفتند، دادند.

خوشحالم که پس از پانزده سال فرصتی برای ویرایش این کتاب پیش آمد. امروز نسبت به زمانی که نخستین بار این کتاب منتشر شد، در حوزه‌های قصه‌گویی و نمایش خلاق فضای مساعدتری ایجاد شد است. مربیان زیادی در هر دو حوزه تربیت شده‌اند و مشتاقانه کار می‌کنند. تألیف و ترجمه در حوزه نمایش خلاق قابل مقایسه با آن زمان نیست. نمایش خلاق حتی به کتاب درسی پیش‌دبستانی راه یافته و کم‌کم به رسمیت شناخته شده و مربیان زیادی در دوره‌های ضمن خدمت و بسیاری از مربیان مهدکودک با

آن آشنا شده‌اند و کم‌وبیش با بچه‌ها کار می‌کنند. حتی در سال‌های گذشته ضرورت آن در کتابخانه‌های کانون پرورش فکری دوباره مطرح شده است. آموزشگاه‌های زیادی نمایش خلاق را هم به برنامه‌های خود افزوده‌اند و در آگهی‌های خود آن را تبلیغ می‌کنند. دانشجویان زیادی نیز در این سال‌ها پایان‌نامه‌های خود را به آن اختصاص داده‌اند و تردیدی نیست که این روند برگشت‌ناپذیر است.

در کنار همه این دستاوردها، همواره مخاطراتی هم هست که نباید از نظر دور داشت. درحالی‌که تقاضا به‌طور معمول برای قصه و نمایش خلاق رو به افزایش است، سرعت آموزش مربیان هماهنگ با تقاضا نیست و گاهی کسانی که شناخت درستی از این مفاهیم ندارند، صرفاً به سرگرم کردن بچه‌ها می‌پردازند. در جشنواره‌های رسمی قصه‌گویی، گاه سلیقه‌های فردی و کلیشه‌ها حاکم می‌شوند و مربیان قصه‌گو را به تردید و سرگردانی می‌کشانند. معیارهای قصه‌گویی در کلاس درس، قصه‌گویی در تالار اجتماعات کتابخانه و قصه‌گویی حماسی و نقالی از نظر هنر بازیگری باهم متفاوت هستند، اما گاه بر اساس سلیقه داورها همه را به یک چوب می‌رانند؛ یا در حوزه نمایش، مشارکت کودکان را صرفاً به کف زدن و امثال آن فرومی‌کاهند.

موضوع متن و بازیگری از بزنگاه‌های خطرناک دیگر در حوزه نمایش و تئاتر هستند. گاه مربیانی مراجعه کرده‌اند و «متن» برای نمایش خلاق خواسته‌اند! پدر و مادری که فکر می‌کنند فرزندشان «بازیگر خوبی» است، مصر هستند که بچه پنج‌شش‌ساله را به کلاس بازیگری بفرستند. مدیران برخی مهدکودک‌ها از مربی نمایش خلاق می‌خواهند با کودکان چهارپنج‌ساله تئاتر برای اجرا آماده کند. دیده شده که بسیاری از مربیان، و حتی مدعیان، تفاوت نمایش خلاق و تئاتر خلاق را نمی‌دانند یا بر اساس متونی مثل کتاب دیویی چمبرز آنها را از هم تفکیک نمی‌کنند، و چون مبنا نادرست است، ناچار به مغلطه می‌افتند. کسانی بدون آگاهی از مراحل رشد کودک برای او در قصه و نمایش نسخه می‌پیچند و یا بی‌هیچ تخصصی در روان‌شناسی و روان‌کاوی مدعی درمان هستند یا قصه و نمایش را ابزاری برای تحویل یا تحمیل پیام می‌دانند؛ و در نهایت بسیاری هنوز هم به چشم تفنن به آنها می‌نگرند و، درحالی‌که جهان آینده از آن آدم‌های خلاق است، به آکندن حافظه کودکان از انبوه اطلاعات مشغول هستند. این کتاب به‌قدر وسع خود و در فرصت کوتاه خود به تبیین این مباحث پرداخته است. باین‌همه هنوز جای گفت‌وگو بسیار است و مربیان نباید در حوزه هنر به یک متن بسنده کنند.

در قصه و نمایش خلاق، تئاترهای کودکان و نوجوانان و حوزه‌های مربوطه مثل بازی و خلاقیت، پایه کار بر مربی استوار است. دوره‌های تربیت مربیان باید در اولویت باشد. خود مربیان نیز هرگز نباید به دوره‌های کوتاه‌مدت اکتفا کنند. مدیران و اولیا باید ضمن درک ضرورت هنر، حضور مربی متخصص، خلاق و علاقه‌مند را جدی بگیرند، قدر بدانند و به نحوه کار او حساس باشند.

مربیان توجه دارند که تمرین‌های این کتاب نمونه‌هایی هستند که آنها می‌توانند با خلاقیت خود آنها را کم‌وزیاد کنند، گسترش دهند و بر اساس سن کاربران، از ساده تا پیچیده تنظیم کنند. ضمن اینکه مباحث نظری نیز صرفاً سرنخ‌هایی برای جست‌وجوهای بیشتر و مباحث عمیق‌تر هستند. امیدوارم در حوزه هنر و در همه مباحث مربوط به آن همواره این گفته شاعر خردمند را آویزه گوش کنیم که گفت:

ور به جهل آییم آن زندان اوست

گر به علم آییم آن ایوان اوست

